

ทุนทางสังคมภายใต้การจัดการความรู้สู่ชุมชนของนักพัฒนากร
Social capital under knowledge management
to the community of the developers

อรรถนันท์ คำยิ่ง¹, พงพิทักษ์ม์ กล้าว่าจา¹, โชติ บดีรัฐ¹, ฐาปกรณ์ สุปัญญารัตน์²,
Attanan Kumying¹, Pongpitak Glawacha¹, Chot Bodeerat¹, Tapakorn Supanyarat²
วิทยาลัยการจัดการและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม¹
College of Local Management and Development Pibulsongkram Rajabhat University¹
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus²
E-mail: seedauy_aq59@hotmail.com

Received March 22, 2020; Revised March 26, 2020; Accepted April 30, 2020

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้สู่ชุมชนของพัฒนากร ภายใต้ทุนทางสังคม พบว่า พัฒนากรนำกระบวนการจัดการความรู้ซึ่งเป็นกระบวนการแบบหนึ่งที่จะช่วยให้ องค์กรหรือ คือ รู้จักตนเอง เสาะหาความรู้ เรียบเรียงความรู้ ประมวลผลความรู้ การเผยแพร่ความรู้ การ แลกเปลี่ยนความรู้ และการบูรณาการความรู้สู่การทำงาน โดยมาเป็นขั้นตอนกระบวนการจัดการความรู้ ของพัฒนากร ในการพัฒนาทุนทางสังคมภายใต้การจัดการความรู้สู่ชุมชน คือ กระบวนการจัดการความรู้ ของชุมชน ด้วยวิธีการสร้างความรู้ให้เพื่อนหรือสมาชิกได้รับรู้เป้าหมายที่สมาชิกในชุมชนจะนำไปใช้พึ่งพา อาศัยอย่างสภาพทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่ชุมชน การนำทุนทางสังคมมาใช้เริ่มต้นด้วยการเจรจา ารณงค์โดยออกพบปะ ขอความร่วมมือ จัดเวทีสนทนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การจัดการทุนทางสังคม ภายใต้ความรู้ของชุมชน ใช้ทุนทางความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนมาทบทวนสร้างกิจกรรมสร้างเงินสร้างรายได้กลับ เข้าสู่ชุมชนสร้างเครือข่าย สร้างการยอมรับและไว้วางใจ และสร้างผลงานให้เกิดการยอมรับผลงานของ ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้และการถ่ายทอดประสบการณ์

คำสำคัญ: ทุนทางสังคม, การจัดการความรู้, ชุมชน, พัฒนากร

Abstract

The objective of this academic paper is to study the knowledge management process for the community of the developmental community under social capital. Which is one process that helps the organization or know oneself to search for knowledge Compile knowledge Knowledge processing Knowledge dissemination Knowledge exchange And integration of knowledge to work: as a process of knowledge management of the development In developing social capital under knowledge management to the community is the process of knowledge management of the community. By creating knowledge for friends or members to know the goals that members of the community

will use Social capital and knowledge management to the community. The introduction of social capital begins with negotiations. Campaign by meeting Ask for cooperation Organize a forum to exchange experiences Social capital and knowledge management to the community Use the knowledge capital available in the community to review, create activities Make money. Make money back into the community. Create network Build acceptance and trust And create works that will result in community acceptance as a source of learning and experience transfer.

Keywords: Social capital, Knowledge management, Community, Developers

บทนำ

โลกในยุคปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทางวิวัฒนาการด้านต่าง ๆ ไปมากจนทำให้พัฒนาการต้องเป็น คนหูตากว้างไกล โดยเฉพาะในฐานะที่เป็นนักพัฒนาซึ่งเป็นผู้นำทางความคิด ผู้นำการเปลี่ยนแปลงต้องรู้ และปรับเปลี่ยนแนวคิดให้ทันสมัยอยู่เสมอ เพื่อให้ทันกับเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีบทบาทต่อสังคมองค์ความรู้จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาสังคม และประเทศชาติให้พร้อมก้าวทันโลกและก้าวทันเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge Based Economy) ปัจจุบันองค์กรต่าง ๆ ที่เข้มแข็งต้องขับเคลื่อนด้วย “ความรู้” ความรู้จึงมีอำนาจและมีพลังอยู่ในตัวเองสถานการณ์ความรู้ที่มีอยู่ในสังคมไทยพบว่า ความรู้มีอยู่มากมายในตำราและในห้องสมุดแต่กลับนำมาใช้ประโยชน์ได้น้อย เพราะตำราเหล่านั้นอาจจะไม่เอื้อต่อการนำไปปฏิบัติให้เกิดผลเชิงรูปธรรม หรืออีกด้านหนึ่ง ความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคลที่เป็นคนเก่ง คนมีประสบการณ์ มีความเชี่ยวชาญกลับไม่มีโอกาสในการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับบุคคลอื่น ๆ ได้การที่มีความรู้และใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ โดยการนำความรู้มาจัดระบบพร้อมที่จะถ่ายทอดนำไปใช้ประโยชน์และพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้นเราเรียกว่า “การจัดการความรู้”(สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน กรมพัฒนาชุมชน, 2559)

ทุนทางสังคมมีความสัมพันธ์โดยตรงกับองค์กรระดับท้องถิ่นเช่น สมาคม สโมสร และองค์กรประชาชน การวัดทุนเหล่านี้คือการพิจารณาจากจำนวนและความหนาแน่นของกลุ่มเหล่านี้ในชุมชนหนึ่ง ๆ นั่นคือ ยังมีมากยิ่งดีและจะส่งผลต่อการให้ความช่วยเหลือแก่คนยากจนและผู้ด้อยโอกาสในชุมชนอย่างไรก็ตามทัศนคติที่มองข้ามผลกระทบในทางลบในกรณีที่มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมในทางที่ผิดเช่น การค้ายาเสพติดอาชญากรรม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีผู้โต้แย้งว่าหลักฐานจากหลายประเทศพบว่าการรวมกลุ่มกันในลักษณะนี้ไม่ได้เป็นหลักประกันว่าจะนำไปสู่การเติบโตทางเศรษฐกิจเสมอไปเช่นในประเทศเคนยาที่มีองค์กรชุมชนในลักษณะนี้กว่า 200,000 องค์กรแต่สมาชิกก็ยังไม่สามารถหลุดพ้นจากปัญหาความยากจนได้เนื่องจากองค์กรเหล่านี้โดยส่วนใหญ่ไม่ได้เชื่อมโยงกับองค์กรและทรัพยากรจากภายนอกมากนักรวมทั้งการไม่สามารถเข้าถึงอำนาจที่จะอำนวยความสะดวกให้แก่กลุ่มได้ (ประพันธ์ นิกกระโทก, 2557)

ดังนั้น การจัดการความรู้ของชุมชนภายใต้ทุนทางสังคมนั้นเป็นกระบวนการจัดการความรู้ภายในชุมชนเองเพื่อพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ที่ต้องมองถึง กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนและความรู้ของชุมชนที่เกิดขึ้นหลังจากมีการจัดการความรู้สภาพทุนทางสังคมภายใต้การจัดการความรู้ชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ทุนทางสังคม

“ทุนทางสังคม” เป็นเรื่องของระบบคิดในมิติของค่านิยมวัฒนธรรมของประชาชน ความไว้วางใจกันความสำนึกร่วมกันในความเป็นเจ้าของความเป็นชุมชนเดียวกัน มีจารีตและมโนทัศน์ต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน ทุนของชุมชนเป็นทุนทางสังคมอย่างหนึ่งซึ่งประกอบด้วยทุนฐานทรัพยากรธรรมชาติ ฐานวัฒนธรรม ความเอื้ออาทร ความสามัคคี ความไว้วางใจซึ่งกันและกันที่ทำให้คนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน มีการรวมพลังความคิด และมีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันซึ่งทุนทางสังคมถือเป็นสิ่งที่สามารถพบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นมิติจิตมิติตรภาพความเห็นอกเห็นใจและการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกันของสมาชิกในครอบครัว เพื่อนบ้านและบุคคลทั่วไปแล้วขยายวงออกไปเรื่อย ๆ อย่างกว้างขวางก็จะนำไปสู่การสะสมทุนทางสังคมในชุมชนนั้นๆ ทุนทางสังคมในประเทศไทยได้แบ่งทุนทางสังคมออกเป็น 5 รูปแบบ (เสกสรรค์ คำมูลดี และคณะ, 2547) ได้แก่

1. ทุนทางสังคมรูปแบบแรก คือ จิตวิญญาณ ระบบคุณค่า สำนึกท้องถิ่นความภาคภูมิใจที่มีต่อถิ่นฐานบ้านเกิด รวมเรียกว่า Spirit Capital สิ่งนี้ในสังคมไทยมีมาตลอดในความรู้สึกของคนที่รักบ้านรักเมือง เสียสละ และการดูแลสืบต่อ ซึ่งจิตวิญญาณและระบบคุณค่าเหล่านี้เป็นสิ่งที่สังคมไทยมีปรากฏอยู่อย่างชัดเจน ทั้งที่เป็นเรื่องคุณค่า พิธีกรรม ความภาคภูมิใจที่อยู่ในจิตใจของผู้คนในแต่ละสังคม

2. ทุนทางสังคมรูปแบบที่สอง คือ ทุนทางภูมิปัญญา ได้แก่ ความรู้ ภูมิปัญญาและวิถีชุมชนที่แสดงออกทางปัจจัยสี่ อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย รวมไปถึงเครื่องใช้ของใช้ เครื่องไม้เครื่องมือต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตสะท้อนให้เห็นความพอดีความพอเพียง การอยู่ร่วมกันของผู้คน อยู่ร่วมกับธรรมชาติโดยไม่เอาเปรียบกัน ไม่เอาเปรียบธรรมชาติ นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงชี้ทิศทางที่จะกลับมาใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ การจัดการทรัพยากร การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนรายกับคนจน คนกับธรรมชาติ และชุมชนกับชุมชนอื่น เป็นต้น

3. ทุนทางสังคมรูปแบบที่สาม คือ ทรัพยากรมนุษย์ทรัพยากรบุคคลเป็นทุนที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ เช่น ความรักเพื่อน ความรักศักดิ์ศรีความเป็นคนไทย หรือแม้กระทั่งผู้นำทางความคิด ผู้นำทางการเกษตร ผู้นำสตรี เยาวชน เหล่านี้ล้วนเป็นสินทรัพย์ที่ไม่มีวันหมดสิ้นซึ่งเป็นบุคคลที่มีความสามารถในระดับหนึ่งและมีความพร้อมที่จะปรับตัวเข้าสู่ความร่วมมือระหว่างองค์กร เครือข่ายกับเครือข่าย เช่น มีอาสาสมัครเข้ามาทำงาน ช่วยเหลือ แบ่งปัน ขยายเครือข่ายขยายบทเรียน ยิ่งกว่านั้นยังมีทรัพยากรบุคคลที่อยู่ในภาคประชาสังคม ซึ่งหมายถึงชนชั้นกลางที่ได้รับการศึกษาสมัยใหม่ อยู่ในภาคราชการ ภาคธุรกิจ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชนภาคสื่อมวลชน คนเหล่านี้จึงมีความสำคัญในฐานะผู้เชื่อมวัฒนธรรมเมืองและท้องถิ่นเข้าด้วยกัน

4. ทุนทางสังคมรูปแบบที่สี่ คือ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งได้แก่ ความหลากหลายทางชีวภาพที่มีอยู่มากมาย เพียงแต่เรามองข้ามหรือมองด้วยสายตาของเศรษฐกิจสังคมยุคใหม่ทำให้หญ้าเป็นเป็นวัชพืชไปหมดทั้ง ๆ ที่หญ้าต่าง ๆ ล้วนแต่เป็นยาอายุวัฒนะ ขับปัสสาวะลดความอ้วน รักษาหัวใจ อย่าน้อย หญ้าหนุ หญ้าคา หญ้าแพรง หญ้าหนวดแมว และสมุนไพรอีกนับร้อยที่อยู่หลังบ้าน รอบบ้าน ในสวน ในป่า และพืชพรรณสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ แร่ธาตุและผลผลิตของธรรมชาติ ดิน น้ำป่า เขา ล้วนเป็นทุนที่สำคัญหากชุมชนค้นพบคุณค่าของ สิ่งเหล่านี้ มูลค่าก็ตามมาและไม่จกหมด เพราะใช้เป็น จัดการเป็น

5. ทุนทางสังคมในรูปแบบที่ห้า ในทุกสังคมชนบทจะมีการจัดการกองทุนสาธารณะของชุมชนที่เรียกว่า Social Fund หรือ ทุนโคกทรัพย์ คือทุนที่ชุมชนได้ร่วมกันสร้าง ร่วมกันผลิตสะสมมาจากบรรพบุรุษ เรือกสวนไร่นา สิ่งปลูกสร้าง เงินที่สะสม กิจกรรม โครงการต่างๆที่ทำร่วมกันล้วนเป็นทุนของชุมชนอยู่ตลอดมาไม่ว่าจะเป็น กองทุนฌาปนกิจ ธนาคารข้าว กลุ่มออมทรัพย์ธนาคารกระบือ เป็นต้น การจัดการ

ทุนทางเศรษฐกิจที่เป็นทั้งปัจจัยการผลิตและปัจจัยการดำรงชีวิตนี้มีอยู่ในทุกชุมชน ทุกศาสนา ส่งผลให้เกิดกฎเกณฑ์ที่ร้อยรัดผู้คนให้อยู่ร่วมกันเป็นพี่เป็นน้องไว้ใจกัน ก่อให้เกิดกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม ศาสนา จารีตประเพณี ที่ทำให้คนร่วมใจ ร่วมคิด ร่วมทำเดินทางไปทางเดียวกัน

ทุนทางสังคม“เป็นภาวะที่จิตได้รับการยกระดับให้สูงขึ้น จนเกิดการรับรู้และระบบคิดที่เอื้อต่อการเกิดระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่มุ่งช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เอื้ออาทรต่อกัน มีความเชื่อมั่นศรัทธาต่อกัน อันจะนำไปสู่ชีวิตที่ดีมีความสุข ความเข้มแข็งมั่นคงของสังคม โดยกระบวนการดังกล่าว จะอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมและเงื่อนไขที่เหมาะสม” องค์ประกอบของทุนทางสังคม คือ จิต กาย สภาพแวดล้อมและเงื่อนไขที่เหมาะสม (วรวิทย์ โธมรัตน์พันธ์, 2548) ทุนทางสังคมเกิดจากการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำบนฐานของความไว้วางใจ เชื่อใจ สายใยผูกพันและวัฒนธรรมที่ฝังรากลึกของสังคมไทย ผ่านระบบความสัมพันธ์ที่มีการสะสมในลักษณะเครือข่ายขององค์ประกอบหลัก ได้แก่ คน สถาบัน วัฒนธรรม และองค์ความรู้ ซึ่งจะเกิดเป็นพลังในชุมชนและสังคมทุนทางสังคม ไว้ 4 องค์ประกอบ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563) ที่มีบทบาทและลักษณะการยึดโยงให้เกิดเป็นทุนทางสังคม ดังนี้

1.คน มีบทบาทหลักในการพัฒนาประเทศ ที่ต้องได้รับการพัฒนาในทุกมิติทั้งด้านสุขภาพที่มุ่งให้คนมีร่างกายแข็งแรงสามารถดูแลตนเองได้ ด้านจิตใจให้เป็นคนที่มีจิตใจดีมีน้ำใจ เอื้ออาทร เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม มีวินัย ซื่อสัตย์ มีความเสียสละ มีจิตสำนึกสาธารณะมีความรักชาติ ฯลฯ และด้านสติปัญญาเพื่อให้มีศักยภาพและความพร้อมที่จะปรับตัวให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง มีความรู้ และทักษะในการประกอบอาชีพที่สนับสนุนการเพิ่มขีดความสามารถ ในการแข่งขันของประเทศ เมื่อมารวมตัวร่วมคิดร่วมทำในกิจกรรมต่าง ๆ นำความรู้ที่ตนเองมีอยู่มาแลกเปลี่ยน ก็จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตและก่อให้เกิดประโยชน์ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

2.สถาบัน มีบทบาทในการสนับสนุนและผลักดันให้เกิดพลังร่วมของคนในชุมชนและสังคม ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยมีสถาบันหลัก อาทิ สถาบันครอบครัว เป็นสถาบันพื้นฐานในสังคมที่หล่อหลอมคนตั้งแต่แรกเกิด เป็นแหล่งบ่มเพาะปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม รวมทั้งจิตสำนึกรู้จักผิดชอบชั่วดี รู้จักทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม สถาบันศาสนา เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสังคมกลมเกลียวจิตใจให้ตั้งมั่นอยู่ในคุณงามความดี สถาบันศาสนาที่เข้มแข็งจะสร้างศรัทธาให้แก่คนในสังคมและเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข สถาบันการเมืองการปกครอง ทำหน้าที่กำกับ ดูแลให้สังคมอยู่ในระเบียบแบบแผนและให้คนในสังคมปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กำหนดร่วมกัน สถาบันการศึกษาเป็นแหล่งสร้างความรู้ทางวิชาการ ควบคู่กับคุณธรรมจริยธรรมให้แก่คนในสังคม โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน สถาบันภาคธุรกิจเอกชน ซึ่งมีความพร้อมทางด้านการบริหารจัดการบุคลากรทรัพยากรและเครือข่าย เมื่อประกอบกับการใช้หลักบรรษัทภิบาลในการดำเนินธุรกิจหรือมีการดำเนินธุรกิจที่มีกิจกรรมที่สร้างสรรค์สังคมแล้วก็จะทุนทางสังคมในการพัฒนาประเทศได้อย่างมหาศาล สถาบันสื่อ เป็นสถาบันที่สามารถชี้แนะและมีอิทธิพลสูงต่อพฤติกรรมค่านิยมของคนในสังคมในวงกว้าง

3.วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมายาวนานและเป็นที่ยอมรับในสังคมนั้น ๆ ซึ่งมีความหลากหลายในแต่ละพื้นที่ เป็นในรูปของความเชื่อ ความศรัทธา จารีตประเพณีที่ดีงาม ค่านิยม ความเป็นไทยนอกจากนี้ยังมีวัฒนธรรมที่เป็นในรูปของแหล่งประวัติศาสตร์โบราณสถาน ฯลฯ วัฒนธรรมเป็นตัวยึดโยงคนในสังคมให้ตระหนักถึงรากเหง้าของตนเองเกิดความหวงแหนภูมิใจที่จะรักษา อนุรักษ์ และพัฒนาต่อยอดเพื่อประโยชน์ต่อตนเองครอบครัว ชุมชนและประเทศ

4.องค์ความรู้ ประกอบด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น ศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิตของชาวบ้านที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นฐานคิดและหลักเกณฑ์การ กำหนดคุณค่าและจริยธรรมที่มีการสั่งสมสืบทอดกันมายาวนานจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกคนหนึ่ง จากอดีตถึง ปัจจุบัน ทำให้เกิดความหลากหลายของความรู้ที่นำมาใช้ประโยชน์ได้ และสร้างสมดุลในการอยู่ร่วมกันของ คนและธรรมชาติได้อย่างเกื้อกูลกัน ความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ที่นำมาใช้ในทางปฏิบัติได้มีความหลากหลาย ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ ทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อตอบสนองเป้าหมายหรือความต้องการ ของชุมชนได้ เช่น ความต้องการของตลาด และการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้อย่างเหมาะสม เป็นต้น

การจัดการความรู้ของชุมชน

การจัดการความรู้เป็นกลยุทธ์ในการที่จะทำให้คนได้รับความรู้ที่ต้องการภายในเวลาที่เหมาะสม รวมทั้งช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนและนำความรู้ไปปฏิบัติเพื่อยกระดับและปรับปรุงการดำเนินงานของ องค์กรทั้งนี้การจัดการความรู้ไม่ใช่เครื่องมือที่จัดการกับตัวของความรู้โดยตรงแต่เป็นวิธีการที่ทำให้เกิดการ แลกเปลี่ยนความรู้ที่มีระหว่างกันได้ (C. O'Dell, C. Jackson Grayson, Jr. and N. Essaiades, 1998) การจัดการความรู้เป็นวัตถุประสงค์ที่สำคัญที่สุดในการจัดการความรู้ คือ การเรียนรู้ของบุคลากรและนำ ความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจแก้ไขปัญหา และปรับปรุงองค์กรองค์กรจะต้องกระตุ้น และสร้าง บรรยากาศที่ทำให้บุคคลทุกคนกล้าคิด กล้าทำกล้าลงมือทดลองถูก โดยผู้บริหารจะต้องยอมรับผลลัพธ์ที่จะ ออกมาไม่ว่าจะเป็นประสบการณ์ที่ได้รับในการลงนำความรู้ที่ได้มาฝึกปฏิบัติหากล้มเหลวก็จะทำผิดซ้ำ สองอีก อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้ที่กล่าวมาข้างต้นนั้นจะต้องสอดคล้องกับทิศทางและค่านิยมวัฒนธรรม ขององค์กรด้วย (บุญดี บุญญาภิกิจ, 2547)

การจัดการความรู้กระบวนการที่เป็นระบบเกี่ยวกับการประมวลข้อมูล สารสนเทศ ความคิด การ กระทำตลอดจนประสบการณ์ของบุคคลเพื่อสร้างเป็นความรู้หรือนวัตกรรม และจัดเก็บในลักษณะ แหล่งข้อมูลที่บุคคลสามารถเข้าถึงได้โดยอาศัยช่องทางต่าง ๆ ที่องค์กรจัดเตรียมไว้ เพื่อนำความรู้ที่มีอยู่ไป ประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน อันจะก่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายโอนความรู้ และในที่สุดความรู้ที่มีอยู่จะ แพร่กระจายหรือไหลเวียนทั่วองค์กรอย่างสมดุล และเป็นไปเพื่อเพิ่มความสามารถในการพัฒนาผลผลิตของ องค์กรซึ่งจากทัศนะดังกล่าวนี้ เป็นการเน้นให้เห็นว่า การจัดการความรู้เกี่ยวข้องกับการรวบรวมข้อมูล สารสนเทศ ความคิด การกระทำ และประสบการณ์ของบุคคล เพื่อนำมาสร้างนวัตกรรม แล้วจัดเก็บความรู้ ไว้อย่างเป็นระบบเพื่อให้มีการแบ่งปันและถ่ายทอดไปยังบุคคลต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยยกระดับขีดความสามารถ ทั้งหมดขององค์กร การจัดการความรู้มีอยู่ในหลายองค์กร เช่น ธนาคารโลก ไม่เรียกว่า “การจัดการ ความรู้” แต่เรียกว่า “การแลกเปลี่ยนเรียนรู้” (Knowledge sharing) เพราะมีความเชื่อว่า ความรู้เป็นสิ่งที่ จัดการไม่ได้ ซึ่งหมายความว่าจัดการความรู้นี้จะบังคับให้เกิดขึ้นไม่ได้ แต่จะเกิดขึ้นเองโดยความสมัคร ใจหรือพร้อมใจเป็นการพร้อมใจที่จะแบ่งปันหรือแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งจากคำอธิบายดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า องค์กรจะกำหนดให้มีการจัดการความรู้ โดยไม่ได้ความร่วมมือจากบุคลากรไม่ได้ อีกทั้ง จะต้องได้รับการยอมรับหรือความร่วมมือจากบุคลากรทั้งองค์กร การแบ่งปันหรือแลกเปลี่ยนความรู้จึงจะ เกิดขึ้นได้ (วิจารณ์ พานิช, 2549)

ทั้งนี้ผู้เขียนเห็นว่า การจัดการความรู้เป็นส่วนประกอบสำคัญของการทำให้เกิดความได้เปรียบ ทางการแข่งขันขององค์กรต่าง ๆ พร้อมทั้งการจัดการความรู้ได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของการ บริหาร ดังนั้นในยุคข้อมูลข่าวสารการได้มาปรับปรุงและประยุกต์ใช้ความรู้กลายเป็นหน้าที่หลักของ เครือข่ายต่างๆ เครือข่ายส่วนมากมีการจัดการความรู้ สำหรับการจัดการความรู้ถือเป็นการพยายามที่จะ

รวบรวมนัดให้เป็นระบบ และจัดโครงสร้างสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องรู้โดยสิ่งเหล่านี้เกี่ยวข้องต่อการจัดการความรู้ได้รับการยอมรับเป็นอย่างมากทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน เนื่องจากเป็นกลยุทธ์หลักที่ทำให้เกิดความได้เปรียบทางการแข่งขัน อย่างไรก็ตามการนำแนวคิดการจัดการความรู้มาประยุกต์ใช้ในชุมชนต่าง ๆ ในรูปแบบของเครือข่ายทางปัญญาก็สามารถเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาของประเทศ เพราะเครือข่ายถือเป็นทุนมนุษย์ที่เปี่ยมศักยภาพและยังเป็นแหล่งข้อมูลที่ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาทางสังคมที่จะเกิดขึ้น ความรู้ของเครือข่ายมีอยู่ในรูปแบบของข้อมูลและสารสนเทศเท่านั้น แต่ยักรวมถึงการรู้แจ้งที่มาจากการแก้ไขปัญหาและมาจากประสบการณ์อีกด้วย ดังนั้นการจัดการความรู้จะช่วยให้องค์กรหน่วยงาน หรือชุมชน ค้นหา เลือก รวบรวม และเผยแพร่ความรู้ที่สำคัญ ซึ่งจะมีประโยชน์ในการแก้ปัญห การตัดสินใจ และเป็นประโยชน์ในการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันผ่านการเรียนรู้ร่วมกัน

สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน กรมพัฒนาชุมชน (2559) กล่าวว่า เป้าหมายในการจัดการความรู้ของชุมชนนั้น คือ

- 1) พัฒนางานด้วยการจัดการความรู้ ทำให้เราสามารถนำ ประสบการณ์ความรู้ที่สั่งสมมาใช้เพื่อพัฒนาการทำงานที่มีอยู่ในปัจจุบันให้ดีขึ้นได้
- 2) พัฒนาค้นหาสิ่งนี้เนื่องจากองค์ความรู้ที่สร้างนั้น สามารถนำไปถ่ายทอดให้กับบุคคลทั่วไป ทั้งที่คุ้นเคยกับองค์ความรู้นั้น ๆ หรือไม่เคยรู้จักมาเลยก็ตาม ทำให้บุคคลนั้น ๆ ได้รับการพัฒนาให้เติบโตขึ้น มีความรู้รอบด้าน สามารถพัฒนาตนเอง ในการใช้ชีวิตได้
- 3) พัฒนางองค์กรสิ่งนี้เห็นได้ชัดเจน ดังที่ได้กล่าวไปก่อนหน้านี้ว่า องค์กรทุกแห่งมีความรู้มากมายกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป การจัดการความรู้ คือการนำ เอาสิ่งเหล่านั้นมาเรียบเรียงให้เป็นระเบียบ เข้าใจง่ายสามารถนำกลับมาใช้ เพื่อแก้ปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น หรือสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ได้ ดังนั้น องค์กรใดที่มีการจัดการความรู้ ก็จะสามารถปฏิบัติการกิจ ได้โดยง่าย ไม่จำ เป็นจะต้องมาวางแผนซ้ำ เดิมอีกครั้งการทำงานก็จะเกิดผลลัพธ์ที่ดี

พัฒนาการกับการจัดการความรู้ของชุมชน

พัฒนาการเป็นเจ้าขององค์ความรู้ในการทำงานพัฒนาชุมชน ที่เรียกว่า ความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) ซึ่งเป็นความรู้ที่อยู่ในตัวคน เป็นทักษะ ประสบการณ์ เทคนิค ความเชี่ยวชาญ พรสวรรค์ จนถึงระดับจินตนาการของบุคคลนั้น ๆ ฝังลึกในวิธีการทำงาน การที่เราแก้ไขปัญหาในการทำงาน หรือทำงานอย่างหนึ่งจนบรรลุเป้าหมาย และยังทำก็ยิ่งดียิ่งมีประสิทธิภาพ ลดขั้นตอนลดข้อผิดพลาดในการทำงาน นั้นแสดงว่าเราเริ่มมีเทคนิควิธีการที่เป็นแบบฉบับเฉพาะตัว ยากต่อการลอกเลียนแบบการทำให้ความรู้ประเภทนี้เป็นความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ได้ต้องมีการถ่ายทอด ถ่ายเทความรู้ จากคนหนึ่งไปสู่คนหนึ่ง หรือหลาย ๆ คนด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น พี่สอนน้อง การสอนแนะนำ การเล่าเรื่องความสำเร็จการบันทึกความรู้รายบุคคล การพูดคุยในเวทีก่อนเริ่มงานใด งานหนึ่งแบบเพื่อนช่วยเพื่อนการทบทวนสรุปบทเรียนทันทีหลังการปฏิบัติงานเสร็จ ที่เรียกว่า AAR ถ้าแค่บอกเล่า พูดคุยความรู้ก็จะเข้าไปอยู่ในตัวผู้ฟังและถ้ามีการบันทึกไว้คราวนี้จาก Tacit Knowledge ก็จะเป็น Explicit Knowledge แล้ว จะเป็นเอกสารถ่ายเป็นวิดีโอลงใน Youtube รูปแบบใดก็ได้ ใครไปอ่านนำไปใช้ประโยชน์ก็กลายเป็นความรู้ในตัวบุคคลนั้น ๆ ต่อไปเรื่อย ๆ ไม่สิ้นสุด ที่เรียกว่า เกลียวงจรความรู้นั่นเอง

พัฒนาการเป็นผู้ส่งเสริมกระบวนการจัดการชุมชน เป็นนักบริหารจัดการชุมชน บางยุคบอกว่าเป็นนักยุทธศาสตร์ชุมชน นักบริหารการเปลี่ยนแปลง ฯลฯแล้วแต่จะกำหนดกัน ซึ่งปรับเปลี่ยนวาทกรรมไป

ตามบริบท และสถานการณ์ของแต่ละยุคสมัย แต่สิ่งที่ไม่เปลี่ยน คือ การทำงานในพื้นที่ชุมชน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ พัฒนาการจะสร้างพลังชุมชน และส่งเสริมให้ชุมชนใช้พลังชุมชน ในการพัฒนาชุมชน หรือเปลี่ยนแปลงชุมชนให้ดีขึ้น ความท้าทาย คือทำอย่างไรชุมชน คนในชุมชน จะยอมปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ปรับเปลี่ยนวิถีคิด วิถีทำงานถึงขั้นปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต จากไม่เป็นเศรษฐกิจพอเพียงต้องหันมายึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตประจำวันกันเลยทีเดียว พัฒนาการจึงต้องมีข้อมูลต้องใช้ข้อมูลองค์ความรู้ต่างๆ ให้ชุมชนเกิดการรู้ รับ ปรับ เปลี่ยนให้ได้ชุมชนจะต้องจัดการความรู้ภายในชุมชน และนำองค์ความรู้มาใช้ในการพัฒนาปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ และคุณภาพชีวิตของประชาชน ชุมชนที่เข้มแข็งต้องเป็นชุมชนที่สามารถจัดการกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำ ประสบการณ์ที่ดี บทเรียนชุมชนที่ประสบผลสำเร็จมาเป็นต้นแบบ ในการพัฒนาชุมชน การจัดการความรู้ของชุมชนไม่ใช่เรื่องใหม่ ชุมชนมีการสืบทอดสั่งสมต่อยอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านการบอกเล่า ตำนาน เรื่องเล่าจากปากสู่ปาก จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จนนำไปสู่เคล็ดลัทธิ ตำรา สูตรลับเทคนิคต่าง ๆ ที่สืบทอด ทำต่อ ๆ กันมา เป็นการจัดการความรู้แบบธรรมชาติไม่ซับซ้อนแต่ยังอยู่ในวงจำกัด เครือญาติ ซึ่งความรู้เช่นนี้อาจจะสูญหายไปได้ ไม่ยั่งยืน และไม่มีพลังพอที่จะเขยื้อน หรือเปลี่ยนแปลงชุมชน พัฒนาการจะต้องสร้างพลังความรู้ ให้กับชุมชนโดยต้องเข้าใจบริบทของชุมชน มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีคิด วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ แบบแผนการประกอบอาชีพ ตำนานชุมชน เพื่อสามารถออกแบบรูปแบบการทำงานได้ พัฒนาการอาจได้รับมอบหมายให้ดำเนินการถอดบทเรียนจากชุมชน เพื่อประโยชน์ในการสรุปบทเรียนการพัฒนาของชุมชน ขณะเดียวกันก็เป็นการสรุปสังเคราะห์องค์ความรู้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรมของชุมชน เพื่อประโยชน์ในการต่อยอดขยายผลองค์ความรู้วิธีการทำงานต่อไป

กรมการพัฒนาชุมชน ตระหนักดีว่างานพัฒนาชุมชนเป็นงานสำคัญที่ต้องสร้างพลัง และองค์ความรู้ให้กับประชาชน โดยมีเป้าหมาย คือ ประชาชนเข้มแข็งมีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถพึ่งตนเองได้ แต่การสร้างพลังและองค์ความรู้ให้แก่ประชาชนอย่างพอเพียงต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อเพิ่มขีดความสามารถของประชาชนและชุมชนในการแก้ไขปัญหาของตนเองและชุมชนอย่างเหมาะสมยังเป็นเรื่องยากเพราะต้องเริ่มที่ประชาชน ซึ่งประชาชนต้องเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาสิ่งที่หน่วยงานของภาครัฐ ควรให้การสนับสนุนและส่งเสริม คือการสร้างกระบวนการเรียนรู้ชุมชนไปสู่ “ชุมชนแห่งการเรียนรู้” การจะสร้างกระบวนการเรียนรู้ชุมชน ก็ต้องอาศัยชุมชนเป็นหลัก กรมการพัฒนาชุมชนจึงสนับสนุนและส่งเสริมให้ชุมชนมีศูนย์เรียนรู้ชุมชนเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนในชุมชน เนื่องจากศูนย์เรียนรู้ชุมชนจะเป็นแหล่งข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเองและจะค่อย ๆ พัฒนาเป็นแหล่งข้อมูลที่เพิ่มขีดความสามารถของประชาชนและชุมชนในการแก้ไขปัญหาของตนเองและชุมชนได้ พัฒนาการมีหน้าที่สนับสนุน ส่งเสริมการขับเคลื่อนศูนย์เรียนรู้ชุมชนให้เกิดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง สร้างความรู้ ความเข้าใจในการพัฒนาชุมชนให้กับคนชุมชน โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ ของชุมชน การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในลักษณะ “ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมเรียนรู้” รวมทั้งทำให้ชุมชนตระหนักถึงประโยชน์ของการมีศูนย์เรียนรู้ชุมชน ตลอดจนการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชน ได้เล็งเห็นความสำคัญที่แท้จริงของศูนย์เรียนรู้ชุมชนให้มากขึ้นด้วย และท้ายที่สุด ศูนย์เรียนรู้ชุมชนจะเป็นเครื่องมือสำคัญที่ผู้นำชุมชนใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการชุมชนให้เข้มแข็งอย่างยั่งยืน (สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน กรมพัฒนาชุมชน, 2559)

พัฒนากรยังมีอีกบทบาทสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การทำให้ผู้นำชุมชน/แกนนำชุมชน เช่น กรรมการศูนย์เรียนรู้ชุมชน กรรมการกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ฯลฯ เป็นนักจัดการความรู้ชุมชน โดยจะต้องเพิ่มทักษะ และขีดความสามารถในการใช้เครื่องมือการจัดการความรู้ต่างๆ เช่น เทคนิคการจัดการความรู้รายบุคคลเทคนิคการถอดบทเรียน เทคนิคการเล่าเรื่อง (Story Telling) การทบทวนหลังการปฏิบัติงาน (AAR) ฯลฯ จากนั้นส่งเสริมสนับสนุนให้นักจัดการความรู้ชุมชนที่มีทักษะดังกล่าว เป็นแกนนำในการจัดกระบวนการเรียนรู้ชุมชนตามกระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management) และเป็นผู้เอื้ออำนวยกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในโอกาสต่าง ๆ ของชุมชน สุดท้ายชุมชนไม่ต้องรอพัฒนากร แต่ชุมชนสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งได้ด้วยตนเองผู้นำชุมชนและคนในชุมชนเองควรตระหนักถึงความสำคัญในการพัฒนาหมู่บ้านของตนเอง โดยไม่ต้องยึดติดกับหน่วยงานภาครัฐมากเกินไป ไม่ต้องรอคอยให้หน่วยงานใดเข้ามาสนับสนุนงบประมาณ หรือกิจกรรมชุมชนเองต้องมองตัวเองเป็นหลัก และพร้อมใจที่จะสละเวลาของตนเองเพื่อพัฒนาหมู่บ้าน โดยการหมั่นศึกษาหาข้อมูล เรียนรู้ แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันและนำความรู้ที่ได้ไปปรับใช้ในการพัฒนาหมู่บ้าน

ทุนทางสังคมภายใต้การจัดการความรู้สู่ชุมชนพัฒนากร

พัฒนากรต้องนำกระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process) เป็นกระบวนการแบบหนึ่งที่จะช่วยให้องค์กรหรือชุมชนเข้าใจถึงขั้นตอนที่ทำให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้หรือพัฒนาการของความรู้ที่จะเกิดขึ้นภายในองค์กรหรือชุมชน ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน (สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน กรมพัฒนาชุมชน, 2559) ดังนี้ 1) รู้จักตนเอง ขั้นตอนแรกคือต้องเข้าใจตนเอง เสียก่อนว่าเรามีเป้าหมายอยากจะทำเรื่องอะไร ขณะนี้เรามีความรู้เรื่องใดอยู่แล้วบ้าง ความรู้นั้นเก็บอย่างไร รูปแบบใด อยู่ที่ใคร 2) เสาะหาความรู้ เมื่อรู้จักตนเอง รู้ต้นทุนตนเองว่ามีความรู้ หรือมีข้อมูลใดบ้าง ขั้นตอนถัดมาคือการเสาะหาข้อมูลความรู้นั้น เพื่อทำการรวบรวมมาไว้อยู่ที่เดียวกันสำหรับการจัดการความรู้ต่อไป 3) เรียบเรียงความรู้ ข้อมูลความรู้ที่ได้มาจากแหล่งต่างๆ อาจจะกระจัดกระจาย เก็บไม่เป็นระบบ ขั้นตอนนี้จะเป็นการเรียบเรียงความรู้ให้ข้อมูลทุกอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย พร้อมต่อการจัดการความรู้ได้ 4) ประมวลผลความรู้ หลังจากการเรียบเรียงความรู้แล้ว ขั้นตอนถัดมาคือ การประมวลผลข้อมูลความรู้และข้อมูลให้สมบูรณ์ และมีรูปแบบเอกสารหรือข้อความที่เข้าใจได้ง่ายเป็นมาตรฐาน 5) การเผยแพร่ความรู้ ข้อมูลความรู้จะไม่มีประโยชน์เลยหากเก็บไว้เพียงที่เดียว ดังนั้นขั้นตอนที่สำคัญถัดมาคือการเผยแพร่ความรู้ออกไปในวงกว้างโดยอาจจะใช้บอร์ดประชาสัมพันธ์ หรือใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยีสารสนเทศเช่น การสร้างเว็บไซต์ เป็นต้น 6) การแลกเปลี่ยนความรู้ หากเราพอใจในความรู้ที่มีก็อาจจะทำให้เราไม่สามารถพัฒนาตนเองได้ ดังนั้นจึงมีความจำ เป็นที่จะต้องแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกลุ่ม ผ่านทางการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ หรือการแลกเปลี่ยนผ่านเอกสาร ก็จะทำให้เราได้รับความรู้ใหม่ที่ช่วยในการพัฒนาตนเองได้ 7) การบูรณาการความรู้สู่การทำงาน เมื่อเราสามารถสร้างความรู้และบริหารความรู้หนึ่ง ๆ ได้แล้ว ก็ควรจะทำให้ต่อเนื่องโดยการฝึกสร้างความรู้ นำความรู้ไปใช้ แลกเปลี่ยนความรู้ และเกิดความรู้ใหม่ วงเวียนเป็นวัฏจักรต่อไปเรื่อย ๆ จนกลายเป็นวิถีชีวิตแห่งการเรียนรู้ หลักทั้งหมด 7 เป็นขั้นตอนกระบวนการจัดการความรู้ซึ่งพัฒนากรต้องนำหลักนี้มาเป็นแนวทางในการพัฒนาทุนทางสังคมภายใต้การจัดการความรู้สู่ชุมชน คือ

1. กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชน โดยเริ่มต้นด้วยวิธีการสร้างความรู้ให้เพื่อนหรือสมาชิกได้รับรู้เป้าหมายที่สมาชิกในชุมชนจะนำไปใช้พึงพาอาศัยอย่างยั่งยืน มีการทบทวนองค์ความรู้ประสบการณ์ที่องค์กรชุมชนหรือสมาชิกผู้เป็นแกนนำได้ถ่ายทอดประสบการณ์สู่สมาชิก และอาจมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

กับหน่วยงานภายนอกและบูรณาการกับองค์ความรู้ที่ได้จากหน่วยงานภายนอกเข้ามาพัฒนากิจกรรมขององค์กรชุมชน และการสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่ต่อยอดจากการมีสถานที่ เช่น จัดทำระบบบัญชี จัดทำฐานข้อมูลในการฝาก การออม การกู้ของสมาชิก การบริหารจัดการ การจัดการเรียนสำหรับให้สมาชิกได้เข้ามาเรียนรู้ในรูปแบบการศึกษาในระบบและนอกระบบตามอัธยาศัย เป็นต้นการจัดเก็บความรู้ มีวิธีการจัดเก็บความรู้ไว้ในตัวบุคคลโดยจัดเก็บข้อมูลไว้ที่บุคคลที่เป็นแกนนำ มีประสบการณ์ตรง จัดเก็บไว้ในระบบฐานข้อมูลเครื่องคอมพิวเตอร์ภายในสำนักงาน รวมถึงสถานที่ตั้งขององค์กรหรือหน่วยงาน และจัดเก็บในรูปแบบของเอกสารเพื่อให้ง่ายต่อการทบทวนความรู้ นำองค์ความรู้มาปรับประยุกต์ใช้การแบ่งปันความรู้ โดยเริ่มจากการทบทวนมองประเด็นปัญหาความต้องการ ความเดือดร้อน ความยากจน ความต้องการในการพัฒนาชุมชน โดยเริ่มจากการส่งเสริมและสร้างจิตสำนึก และรณรงค์ให้สมาชิกเข้ามาเรียนรู้แนวทางการแก้ไขปัญหาหรือแนวทางการพัฒนาที่องค์กรชุมชนได้จัดตั้งขึ้น อันนำไปสู่การสร้างความรู้ความเข้าใจ การส่งเสริมกิจกรรมที่สำคัญของกลุ่ม เชื่อมโยงองค์ความรู้ในลักษณะภาคีเครือข่ายในชุมชน แบ่งปันความรู้ อาจต้องประสานหน่วยงานต่างๆ เข้ามาให้ความรู้เสริมในสิ่งที่ชุมชนขาดหาย สนับสนุนกิจกรรมของชุมชนอื่น ๆ ในลักษณะของการแบ่งปันประสบการณ์ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ตลอดจนสนับสนุนให้สมาชิกอื่น ๆ ได้เข้ามาเรียนรู้กับองค์กรชุมชนอื่น นำองค์ความรู้มาแบ่งปันในชุมชนให้เกิดการบูรณาการ ด้านการประยุกต์ใช้ความรู้ อาศัยวิธีการนำความรู้จากประสบการณ์จากผู้ที่มีประสบการณ์เข้าร่วมกิจกรรมขององค์กรชุมชนรวมถึงการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อต่อยอดตามที่องค์กรชุมชนต้องการพัฒนา มีการจัดทำระบบการบริหารจัดการ การจัดตั้งองค์กรชุมชนในรูปแบบชุมชนต่าง ๆ ให้ช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนที่เดือดร้อนในเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของความมั่นคง การอยู่ร่วมกันของชุมชน อาจต้องมีการประยุกต์ใช้ความรู้เฉพาะด้านของผู้นำองค์กรชุมชนที่มีทักษะพิเศษ เช่น ด้านการบริหารจัดการ การใช้เทคโนโลยี การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นองค์ความรู้เฉพาะด้าน และมีเฉพาะในชุมชน เป็นต้นกระบวนการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชนเป็นกระบวนการที่เริ่มจากการสร้างองค์ความรู้จัดเก็บความรู้ แบ่งปันความรู้ และประยุกต์ใช้ความรู้ เพื่อให้เกิดการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนขององค์กรชุมชน

2. สภาพทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่ชุมชนการนำทุนทางสังคมมาใช้เริ่มต้นด้วยการเจรจา จากนั้นจึงรณรงค์โดยออกพบปะชาวบ้านทุกหลังคาเรือน ขอความร่วมมือให้ช่วยกันพร้อมกันจัดตั้งคณะกรรมการ เข้าร่วมด้วยความไว้วางใจ มีการจัดเวทีสนทนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างสมาชิก ผู้มีประสบการณ์จะถ่ายทอดความรู้สู่สมาชิกคนอื่น ๆ อาจมีการปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ พระสงฆ์ ครู ผู้นำองค์กรในท้องถิ่น สนทนาชักชวนให้เข้าร่วมกิจกรรมตามที่ต้องการ จากนั้นควรระดมทุนตามความเหมาะสม สนับสนุนกิจกรรมต่างๆตามที่วางแผนการไว้ โดยกำหนดเป้าหมายที่คาดหวังไว้ กิจกรรมที่ดำเนินการร่วมกันต้องการธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใด สิ่งแวดล้อมอาจอยู่ในรูปแบบการอนุรักษ์ เช่น การจัดการความรู้คนหาญคู่ความพอเพียง อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา บ้านเขากลอยออกหมู่ที่ 7 ตำบลท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เป็นชุมชนที่อยู่ระหว่างตัวจังหวัดสงขลากับตัวเมืองหาดใหญ่ ได้รับการยอมรับในด้านการพึ่งพาตนเองของชุมชน มีการบริหารจัดการกิจกรรมของชุมชนโดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของราษฎร ซึ่งหลักการนั้น ดังนี้

1) เริ่มจากการมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมทำและร่วมรับประโยชน์ การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ผ่านการจัดเวทีประชาคม เพื่อเปิดโอกาสให้ราษฎรได้แสดงความคิดเห็น

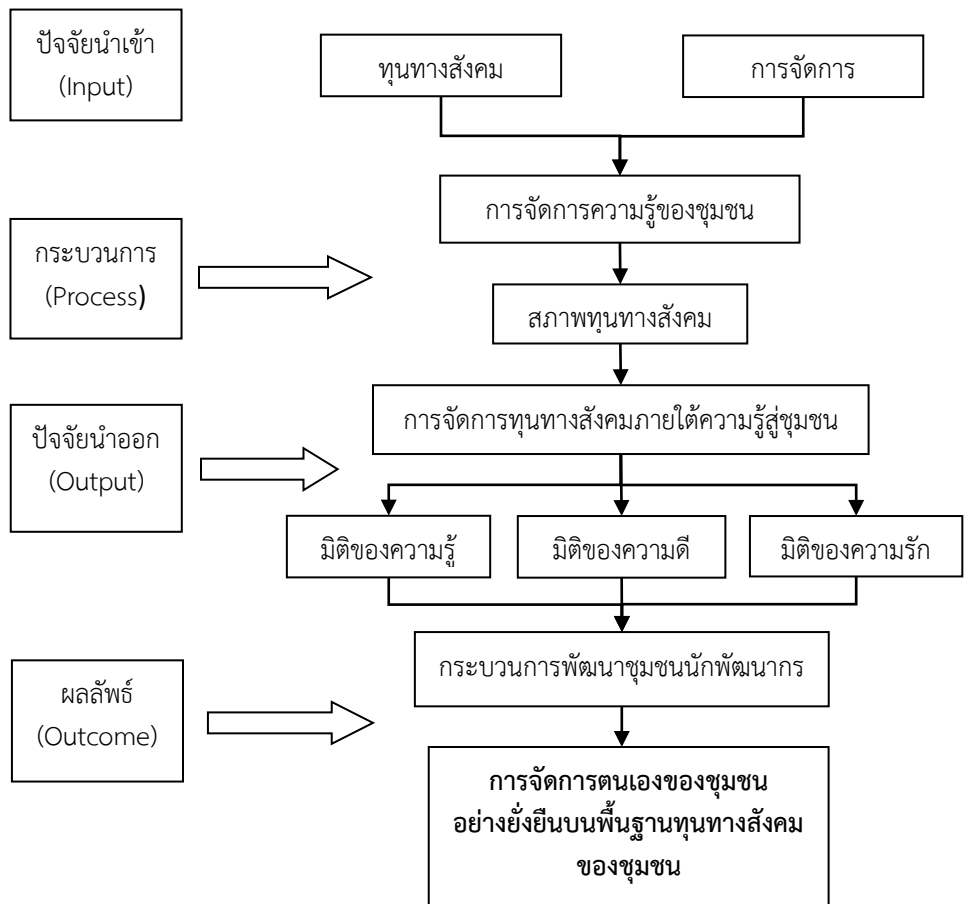
2) การดำเนินกิจกรรมบริหารจัดการด้วยคณะกรรมการหมู่บ้าน และภายใต้การนำของผู้ใหญ่บ้าน นายชำนาญ สุดเอี่ยม เป็นผู้นำที่เข้มแข็งโปร่งใส ซื่อสัตย์ เสียสละ มีคุณธรรม สามารถตรวจสอบได้ทุกกิจกรรม

3) การบริหารจัดการองค์กรต่าง ๆ ก่อให้เกิดเงินทุนหมุนเวียน ที่สามารถจัดสวัสดิการให้แก่ประชาชนได้ เช่น กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มสัจจะวันละบาท กลุ่มอาชีพมันทอด กลุ่มเลี้ยงไก่ไข่ กลุ่มปลูกผักในท่อ PVC กลุ่มทำน้ำหมักชีวภาพ องค์กรสตรี ฯลฯ ทำให้หมู่บ้านมีศักยภาพในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน รวมถึงภาคีการพัฒนาเข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้าน จึงได้รับการคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบเฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษาปี 2554

ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านเขากลอยออกเป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลข่าวสาร ความรู้ของชุมชน ที่จะนำไปสู่การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ สำหรับประชาชนในชุมชน เป็นแหล่งเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ ถ่ายทอดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ สืบทอดภูมิปัญญาวัฒนธรรม ค่านิยม และเอกลักษณ์ของชุมชน อีกทั้งเป็นแหล่งบริการชุมชนด้านต่าง ๆ โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ เพื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน และให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ก่อให้เกิด “ชุมชนแห่งการเรียนรู้ และมุ่งการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง” เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีข้อมูล มีความพร้อมในการให้ความรู้แก่ชุมชน ตลอดจนส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนให้ดีขึ้นจึงได้รับการสนับสนุนส่งเสริม และพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนสมบูรณ์แบบของจังหวัดสงขลา(สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน กรมพัฒนาชุมชน, 2559)

3. การจัดการทุนทางสังคมภายใต้ความรู้ของชุมชน มีการนำทุนทางสังคมมาใช้ควบคู่กับการจัดการความรู้สู่ชุมชนมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไปโดยทุนทางสังคมที่ถูกนำมาใช้ได้แก่ความไว้วางใจระหว่างบุคคลผู้เป็นต้นคิดและใช้ทุนทางความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนมาทบทวนสร้างกิจกรรมพร้อมกับการใช้ทุนทางการเงินซึ่งเกิดขึ้นภายหลังการแลกเปลี่ยนความรู้ และสร้างเงินสร้างรายได้กลับเข้าสู่ชุมชนลักษณะสร้างเครือข่ายในชุมชนดึงทุนทางสังคมมาสร้างความมั่นคงในอาชีพ สร้างภาวะผู้นำในชุมชนการถ่ายทอดประสบการณ์การบริหารขยายเป็นเครือข่าย การดึงทุนทางสังคมควบคู่ไปกับการแลกเปลี่ยนประสบการณ์เสริมบทบาทผู้นำในองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็งตามแบบของผู้นำ เป็นที่ยอมรับและไว้วางใจของประชาชนลักษณะสร้างการยอมรับและไว้วางใจของประชาชนมีการระดมทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่นำมาพัฒนาต่อยอดอาชีพในชุมชนสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนและสร้างผลงานให้หน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน เกิดการยอมรับผลงานให้ผลงานองค์กรชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ รับฟังการถ่ายทอดประสบการณ์

สรุปองค์ความรู้

จากแผนภาพกล่าวได้ว่า ทุนทางสังคมและการจัดการเป็นปัจจัยนำเข้าเพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมหรือโครงสร้างทางสังคมที่เราสามารถเขาไปจัดการเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้ โดยใช้กระบวนการ คือ การจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อเข้าไปจัดการสภาพของชุมชนซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน ปัจจัยนำออกหรือผลผลิตที่ได้รับ คือ การจัดการทุนทางสังคมภายใต้ความรู้สู่ชุมชนใน 3 มิติ คือ

1. มิติของความรู้ ประกอบไปด้วย ความรู้ ภูมิ ปัญญาหรือพินความรู้ความสามารถของบุคคลที่สั่งสมมาจากการศึกษาเล่าเรียน การค้นคว้า หรือประสบการณ์รวมไปถึง สมรรถนะของคนและผู้นำ ซึ่งแสดงถึงความรู้ ความสามารถเชิงปฏิบัติและทักษะที่จำเป็นในการจัดการหรือดำเนินกิจกรรมของชุมชนและสังคม
2. มิติของความคิด ประกอบไปด้วย บรรทัดฐานทางสังคม หมายถึงแบบแผนสำหรับยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติ หรือ แบบพฤติกรรมกฎเกณฑ์ หรือคตินิยมที่สังคมกำหนดไว้เป็นมาตรฐานในการประพฤติปฏิบัติที่สังคมยอมรับว่าดีและถูกต้อง
3. มิติของความรัก ประกอบไปด้วย เครือข่ายทางสังคม หมายถึง ชุดของความเกี่ยวพัน Knit) และ ผูกพัน ระหว่างกันของบุคคล ซึ่งประกอบกันขึ้นเป็น ครอบครัวเพื่อน และคนรู้จักกัน การเกี่ยวพันระหว่างกัน

ของคนในสังคม บุคคลที่มีคนรู้จักมากหรือมีความสัมพันธ์กับคนจำนวนมากแสดงว่าบุคคลนั้นมี เครือข่ายของความเกี่ยวพันมากซึ่งตรงกันข้ามกับบุคคลที่รู้จักกับคนอื่น ๆ น้อย แสดงว่าบุคคลนั้นมีเครือข่ายของความเกี่ยวพันน้อย ในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลนั้นบางครั้งคนที่มิเพื่อนมากอาจมีความผูกพันกับเพื่อน ๆ อย่างฉิวเผินแต่บางคนอาจจะมิเพื่อนน้อยแต่มีความผูกพันกับเพื่อนอย่างมั่นคงก็เป็นได้

การดำเนินการทั้ง 3 กระบวนการนี้เป็นแนวทางสำหรับนักพัฒนาการ ผู้นำชุมชนและคนในชุมชนเอง ในการพัฒนาตนเอง โดยควรตระหนักถึงความสำคัญในการพัฒนาหมู่บ้าน โดยไม่ต้องยึดติดกับหน่วยงานภาครัฐมากเกินไป ไม่ต้องรอคอยให้หน่วยงานใดเข้ามาสนับสนุนงบประมาณ หรือกิจกรรม ชุมชนเองต้องมองตัวเองเป็นหลัก และพร้อมใจที่จะสละเวลาของตนเองเพื่อพัฒนาหมู่บ้าน โดยการหมั่นศึกษาหาข้อมูล เรียนรู้ แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันและนำความรู้ที่ได้ไปปรับใช้ในการพัฒนาหมู่บ้าน ผู้นำชุมชนและคนในชุมชนสามารถจัดการความรู้ร่วมกัน นั่นคือ การเอาความรู้ที่ได้มาจากการปฏิบัติ และความรู้จากผู้อื่นมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน การถอดบทเรียนและการจัดการความรู้จึงเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนและชุมชน

เอกสารอ้างอิง : References

- กลุ่มงานส่งเสริมการจัดการความรู้ของชุมชน. (2559). *คู่มือการจัดการความรู้ของชุมชนพร้อมวีดีโอซีดี (Video CD)*. สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน.
- บุญดี บุญญากิจ และคณะ. (2016). *การจัดการความรู้จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ.
- ประพันธ์ นีกะโทก. (2557). *ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง*. (ปริญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วรุฒิ โรมรัตน์พันธ์. (2548). *ทุนทางสังคม*. กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- วิจารณ์ พานิช. (2549). *การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ.
- สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2563). *ยุทธศาสตร์แผนฯ 11*. สืบค้น 8 กรกฎาคม 2563, จาก http://www.nesac.go.th/office/onesac_papers/papers_files/paper_21.php
- เสกสรร คำมูลดี และคณะ. (2547). *กระบวนการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านแม่หวาน ตำบลป่าเมี่ยง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่*. (รายงานวิจัย). ชุดโครงการการบริหารจัดการท้องถิ่น: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- C. O'Dell, C. Jackson Grayson, Jr. and N.Essades. (1998). *If Only We Knew What We Know: The Transfer of Internal Knowledge and Best Practice*. The Free Press, USA.

